

ГЕОПОЛИТИКА СВЕМИРА И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО

др Богдан Стојановић, др Душко Димитријевић, *Геополитика свемира и међународно право*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2025, стр. 775.

That's one small step for [a] man, one giant leap for mankind.

Nil Armstrong (1930–2012)

Дело *Геополитика свемира и међународно право*,¹ нова је књига која је одмах по објављивању привукла пажњу домаћих правника интернационалиста, као и правника из региона. Прошло је много година, па и неколико деценија, од када су на нашем језику објављиване монографије из области међународног свемирског права, уз напомену да у домаћој науци међународног права постоји недостатак уџбеничке литературе из међународног свемирског права.² Ту празнину, с пуним правом можемо рећи, попунило је дело *Геополитика свемира и међународно право*, уз напомену да је реч о сложеном делу које се састоји од две компоненте – геополитичке и међународноправне.

На самом почетку приказа овог дела ваља се осврнути на његов садржај и концепт, са стартним питањем – да ли је реч о једној књизи или о две књиге, објављене у једном тому? Одговор на ово питање није лак, мада се до различитих одговора може доћи брзо и без много потешкоћа. Наиме, формално посматрано, реч је о једној књизи, објављеној под једним насловом, који у себи обједињује два наслова, односно, два дела или, пак, две књиге. Међутим, да се сама књига подели на два дела, оба дела – „Геополитика свемира“ и „Међународно свемирско право“, иза себе би могла да имају две засебне целине. Такође, и да је ова књига објављена у два тома, први, аутора др Богдана Стојановића који се односи на геополитику

¹ Књига је, поред штампаног издања објављеног у тиражу од 100 примерака, доступна и у дигиталном формату на интернет страници издавача – Института за међународну политику и привреду (ИМПП): <https://www.diplomacy.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2025/12/Geopolitika-svemira.pdf>

² У погледу терминологије употребљене у приказу, определили смо се за термин „свемир“ и „свемирско право“, без обзира на употребу и других термина на нашем језику, попут термина космос, васиона, надваздушни простор итд., пратећи наслов књиге која је предмет приказа.

свемира, и други том, аутора др Душка Димитријевића, који се односи на међународно свемирско право, не би се погрешило. Међутим, када се књига *Геополитика свемира и међународно право* прочита, заиста је тешко замислити да се оба дела читају засебно – први без другог и, *vice versa*, други без првог. Питање се може поставити у смислу зашто је то тако. И ту се, релативно лако, могу пронаћи одговори. Један од одговора може бити, *inter alia*, због тога што домаћа научна и стручна јавност није довољно упозната са облашћу међународног свемирског права. То није случајно, а разлога је много. Распадом Југославије, почетком деведесетих година XX века, на овим просторима неке друге теме заузеле су место науке и технологије, али и многих других грана међународног права. Услед распада Југославије и оружаних сукоба који су задесили државе настале на простору бивше Југославије, правнике интернационалисте „приморале“ су да се баве темама из других грана међународног права, попут међународног хуманитарног права, међународног кривичног права, одговорности држава, сукцесије држава и других, дакле, свих оних које су биле актуелне на овим просторима и пример чијег кршења су били случајеви из Југославије, из периода њене дисолуције. Тако гране међународног права, попут међународног свемирског права нису, логично, ни могле да буду у фокусу домаћих правника интернационалиста. Србија, али ни друге бивше југословенске републике нису државе-свемирске силе. Разлога је више, са већим или мањим утицајем на интересовање домаћих правника интернационалиста да се дубље и темељније баве међународним свемирским правом. Данас, од република бивше СФРЈ, само је Словенија пуноправна чланица Европске свемирске агенције (ЕСА) и има посебно државно тело за свемирске активности, *Словенску весољску писарну*.

Још један разлог, не мање важан, могао би да буде и дугогодишњи недостатак домаћег гласила који би окупио правнике интернационалисте не само из Србије већ и из других бивших југословенских република, а и из Европе и света. То је некада било чињено постојањем гласила некадашњег Југословенског удружења за међународно право и вишедеценијским објављивањем *Југословенске ревије за међународно право*,³ а недуго потом

³ У периоду од 1954. до 1994. године, на страницама *Југословенске ревије за међународно право*, објављено је 11 радова који се односе на међународно свемирско право. Види „Библиографија о Уједињеним нацијама“, Поглавље 10 – Надваздушни простор, *ЈРМП*, Вол. 42, бр. 1–3/1995, стр. 373–374. Аутори радова су: Душан Миланковић, Михајло Смирнов, Лаво Чермељ, Борко Николајевић, Миливој Деспот, Обрад Рачић и Нина Вајић.

и објављивањем четири издања *Годишњака Удружења за међународно право Србије*, односно, *Годишњака Удружења за међународно право Србије и Црне Горе*. Уследила је након тога вишегодишња пауза у излагању гласила ове врсте, док, под уредништвом и са ентузијазмом др Душка Димитријевића, није покренут нови форум у виду зборника радова, новог удружења правника интернационалиста – Српског удружења за међународно право, огранка Светског удружења за међународно право (*International Law Association (ILA)*).⁴

Било је, наравно, и других научних радова, махом научних чланака који су обрађивали различите теме из међународног свемирског права. Међутим, до публикавања *Геополитике свемира и међународног права*, једне овакве публикације на просторима бивше Југославије није било, иако вреди помена прегалачка делатност професора Обрада Рачића (1930–2020), који се код нас деценијама и пионирски бавио међународним свемирским правом.⁵

Оба дела књиге *Геополитика свемира и међународно право* завређују једнаку пажњу, јер осветљавају по једну страну ове важне и изузетно актуелне теме сагледане из различитих аспеката. Први део књиге, који се односи на геополитику свемира, монографског је карактера, док је други део, посвећен међународном свемирском праву, уџбеничког карактера. Оба дела творе целину којом ово дело завређује пажњу и препоручује се за коришћење, ако не као уџбеник из међународног свемирског права, онда, свакако, као допунска литература на универзитетима при изучавању материје међународног свемирског права.

У првом делу књиге разматране су геополитичке теме: државне-свемирске силе и други субјекти који се јављају у погледу активности у

⁴ Српско удружење за међународно право основано је 2012. године, а прво издање *Српског годишњака за међународно право* објављено је 2021. године. Већ у првих неколико година излагања *Годишњака*, објављено је неколико научних чланака који су обрадили теме из међународног свемирског права. Види: Безаревић Немања, Марано Гиулио, "United Nations and International Space Law: Legitimacy, Adaptability and Future of Space Governance", *Српски годишњак за међународно право*, пето издање, Београд 2025, стр. 542–568, Красић Богдан, Стојановић Бојан, „Поуке Монреалског протокола за заштиту глобалних добара и принципа заједничке баштине човечанства: од свемирског отпада до рударства на Арктику“, *Српски годишњак за међународно право*, четврто издање, Београд 2024, стр. 288–326.

⁵ Види, нпр. Рачић Обрад, *Основна начела космичког права*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 1972.

свемиру, распоред моћи и међународни односи, економски и безбедносни аспект, уз представљање историје људских активности у свемиру.

Трка у свемиру је вишедимензионална. Она се не одвија само међу државама и не само у једној области. Круг субјеката који претендују за „освајање“ свемира је све већи. Поред држава, у активности у свемиру укључене су и међународне организације, али и привредни субјекти. Такође, није само истраживање свемира једина област интересовања. Ту су и телекомуникације, безбедносни аспект, свемирски отпад, ресурси појединих небеских тела итд. Све наведено подстиче на размишљање који су све утицаји геополитичке природе усмерени на активности човека у свемиру и које су све последице на планету Земљу и човечанство у целини. Врхове листа најбогатијих људи света већ годинама заузимају појединци који су своје привредне активности усмерили на свемир, попут Илона Маска (*Elon Musk*) и Џефа Безоса (*Jeff Bezos*). Државе-свемирске силе нису више само САД и СССР, односно Руска Федерација, већ ка томе претендују и друге државе попут Кине, Јапана, Индије, али и Европска унија. Аутор је подробно представио и актуелности везане за развој технологије и однос према свемиру – стателити, ракете за виšekратну употребу, свемирски туризам, искоришћавање свемирских ресурса, али и сајбер простор и вештачку интелигенцију у односу на активности у свемиру.

Други део књиге разматра међународноправне теме и доноси преглед настанка и развоја, извора и принципа међународног свемирског права. Након првог одласка човека у свемир било је неопходно нормирати активности човека у свемиру, па је карактеристика међународног свемирског права знатно брже нормирање него многих других грана међународног права. То се посебно види приликом настанка тзв. „инстант“ обичаја у међународном свемирском праву. У другом делу књиге су подробно обрађени извори међународног свемирског права – међународни уговори, међународно обичајно право, општи принципи међународног права, акти међународних организација, једностранни акти држава, судска пракса, као и доктрина међународног свемирског права.⁶ Такође, детаљно су обрађени принципи међународног свемирског права, са критичким освртом и прегледом њиховог настанка и развоја. Оно што је наглашено у овом делу књиге јесте и допринос нормирању

⁶ Поред званичне кодификације обрађен је и допринос приватних кодификација међународног свемирског права учињеног под окриљем IIA, Института за међународно право (*Institut de Droit International*) итд. Такође, поред извора „тврдог“ права представљени су и други извори тзв. „меког“ права (*soft law*).

међународног свемирског права остварен под утицајем и окриљем Уједињених нација, иако поједине државе све више настоје да својим домаћим прописима уређују ову област или мењају постојеће норме свемирског права. Обрађене су и теме везане за Месец и небеска тела, као и за свемирске објекте.

Посебна пажња дата је теми о којој је доста расправљано на различитим форумима на којима су представници држава износили опречне ставове и у којој је било различитих расправа у науци међународног права, а односи се на међународноправно разграничење свемира. У последњем поглављу другог дела књиге обрађена су актуелна питања међународног свемирског права, где је аутор правилно издвојио теме које представљају најактуелније теме у активностима човека у свемиру: комерцијалне свемирске активности, управљање свемирским саобраћајем, право свемирске животне средине, као и одрживи свемирски развој. Наравно, књига се завршава закључком⁷ у којем аутори правилно констатују пролиферацију свемирских субјеката кроз диверзификацију свемирских активности. Следи и попис обимне литературе којом су се аутори служили приликом истраживања и израде овог дела.

Дело *Геополитика свемира и међународно право* вредно је пажње и због језика и стила којим је написано. Наиме, имајући у виду да је литература из међународног свемирског права код нас оскудна, а да су теме којима се бави уско везане за развој науке и технологије и нормирање људских активности у свемиру, приметно је да је стручна терминологија на другим језицима, махом на енглеском језику. Зато је за похвалу што су аутори, где год је то било могуће, избегавали употребу англицизама и туђица, те прецизно преводили термине навођене у изворима међународног свемирског права и водећим публикацијама из ове гране међународног права, али и других наука које из различитих углова проучавају свемир и човекове активности у њему. Објављивање другог издања сматрамо неопходним како би се пратили трендови и развој међународног свемирског права на овим просторима, а наука развијала. У том другом издању, као добронамеран савет ауторима, а услед сталног развоја технологија и могуће даље кодификације и прогресивног развоја међународног права, аутори би се могли определити за израду индекса термина употребљених у књизи. Такође, препорука би била, уколико то дозволи обим наредног издања, или уколико се аутори и издавач определе за објављивање новог издања књиге

⁷ Види: *Геополитика свемира и међународно право*, стр. 713–714.

у два тома, да се изради и хронологија развоја човековог одласка и боравка у свемиру те других активности у свемиру, али и хронологија међународних правних инструмената из међународног свемирског права. Ови додаци би имали практични значај за домаће правнике интернационалисте, студенте права и других друштвених и хуманистичких наука чија је сфера интересовања геополитика и међународно право, али и за све оне који би да се упознају са међународним свемирским правом и, уопште, активностима човека у свемиру.

Било да читалац чита дело *Геополитика свемира и међународно право* у штампаном или у електронском формату, готово да је немогуће читати га без консултовања интернета ради даљег информисања о наводима из књиге. Ово не због пропуста аутора, већ напротив, због тога што су аутори пишући о разним темама везаним за свемир једноставно отворили пут за размишљање и даљу популаризацију свемира и међународног свемирског права код нас. И, наравно, што је готово немогуће сумирати и учинити дело дефинитивним, имајући у виду мултидисциплинарни приступ аутора дела и материје коју су обрадили, а која је у континуираном развоју, посебно науднотехнолошком.

За сада на универзитетима у Србији у курикулуме није уврштен предмет Међународно свемирско право, што ће се, искрено верујемо, променити у наредном периоду, имајући у виду развој науке и технологије, продубљених активности човека у свемиру, али и потенцијалног наставка нормирања међународног свемирског права, како његове кодификације, тако и прогресивног развоја. Уџбеници из предмета Међународно јавно право који су у употреби на универзитетима на просторима бивше Југославије, садрже поглавља која се баве међународним свемирским правом,⁸ али и на другим местима се дотичу међународног свемирског

⁸ Види (абecedним редом) нпр. – Andrassy Juraj, Bakotić Božidar, Vukas Budislav, *Međunarodno pravo 1*, Školska knjiga, Zagreb 1998. („Svemir“, str. 239–248); Аврамов Смиља, *Међународно јавно право: критичка научна мисао о међународном јавном праву и међународним односима*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд 2011 („Космичко пространство“, стр. 315–319); Аврамов Смиља, Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, двадесетдруго издање, Правни факултет Универзитета у Београду, ЈП Службени гласник, Београд 2009 („Космичко пространство“, стр. 421–428); Degan Vladimir Ђуро, *Međunarodno pravo*, treće izdanje, Školska knjiga, Zagreb 2011. („Svemir“, str. 603–606); Димитријевић Војин, Рачић Обрад, Ђерић Владимир, Папић Татјана, Петровић Весна, Обрадовић Саша, *Основи међународног јавног права*, треће издање, Београдски центар за људска права, Досије, Београд 2012. („Космички простор“, стр. 155–157); Етински Родољуб, Ђајић Сања, Тубић Бојан,

права приликом обрађивања других области међународног права, попут питања везаних за одговорност држава.

Прегледом спискова препоручене литературе уз поглавља која се односе на међународно свемирско право написане на нашем језику, може се констатовати да су листе прилично скромне, макар када је реч о монографским и уџбеничким делима. Стога, дело *Геополитика свемира и међународно право* може послужити ауторима уџбеника из међународног права како би побољшали квалитет поглавља која се односе на међународно свемирско право, а свакако да би и ово дело сврстали у листу препоручене литературе у уџбеницима.

У сваком случају, а уз све претходно наведено, дело *Геополитика свемира и међународно право* већ на самом почетку свог „живота“ има значај у домаћој науци међународног права. Имајући у виду да представља дело са мултидисциплинарним приступом све актуелније области која се односи на активности човека у свемиру, представља својеврсни позив домаћој научној и стручној јавности на полемику и даље проучавање свемирског права код нас. У прилог томе иде и промоција дела *Геополитика свемира и међународно право*, одржана 29. априла 2026. године на Правном факултету Универзитета у Београду.⁹ Говорници су, поред аутора, били и рецензенти књиге – професори др Бојан Милисављевић и др Борис Кривокапић, др Драган Петровић, научни саветник ИМПП-а, као и заинтересована научна и стручна јавност. Важно је приметити да су убедљиво највећи број присутних на промоцији књиге чинили најмлађи чланови академске заједнице – студенти основних и

Међународно јавно право II, десето измењено и допуњено издање, Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност, Нови Сад 2024. („Космички простор“, стр. 307–310); Јанковић Бранимир, Радивојевић Зоран, *Међународно јавно право*, пето измењено и допуњено издање, Свен, Ниш 2009. („Ваздушни и надваздушни простор“, стр. 143–147); Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, шесто издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2012. („Космичко пространство“, стр. 425–433); Кривокапић Борис, *Међународно јавно право*, треће измењено и допуњено издање, Пословни и правни факултет, Институт за упоредно право, Београд, 2017. („Космичко право“, стр. 867–882); Softić Sakib, *Međunarodno pravo*, DES doo, Sarajevo 2012. („Svemir“, str. 273–277) i drugi udžbenici.

⁹ Интернет: <https://ius.bg.ac.rs/2026/05/04/%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D1%9A%D0%B8%D0%B3%D0%B5-%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/>

постдипломских студија, што улива наду да ће се међу њима наћи и будући стручњаци и аутори из области међународног свемирског права.

Издавач дела *Геополитика свемира и међународно право*, ИМПП, пионирски је објављивао дела из области међународног свемирског права. Прва те врсте била је књига професора Обрада Рачића *Основна начела космичког права*, објављена давне 1972. године. Објављивањем *Геополитике свемира и међународно право*, ИМПП показује да се хвата у коштац са трендовима у међународним односима и областима актуелним у савременом свету, као и у међународном праву. Оно што је важно напоменути јесте да ИМПП објављујући ово дело омогућава ауторима да обогате и домаћу науку међународног права, што је вишедеценијски манир ИМПП-а, а посебно у периоду постојања надалеко чувеног, некадашњег Центра за међународно право ИМПП-а. На читалачкој публици остаје да да крајњу оцену дела *Геополитика свемира и међународно право* и подстакне домаће правнике интернационалисте да све више проучавају међународно свемирско право и укључе се у међународне токове везане за активности човека у свемиру.

Бојан СТОЈАНОВИЋ